

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З НАЦІОНАЛЬНИМИ ТРАДИЦІЯМИ

У статті розкрито провідні ідеї найдавніших джерел. Висвітлюється доцільність використання засобів, методів, прийомів народної педагогіки в національному вихованні школярів, у процесі розвитку культури особистості.

Ключові слова: народна педагогіка, національне виховання, освіта, народні традиції.

V. Kovalchuk. Educational Activity and its Connection with the National Traditions. The article presents the use of means and methods of Ukrainian Ethnopedagogics in the youth national education, the specific features of their usage in the process of personality's culture level increase. The main ideas of ancient sources referred to the ethnopedagogical knowledge are discovered here. The attention is drawn to the effectiveness of teaching and education of young generation based on the fundamental ethnopedagogical knowledge.

Key words: ethnopedagogics, national education, education.

Мета: визначити теоретичні засади, форми, методи національного виховання школярів засобами родинної педагогіки, культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціально-економічні зміни, що відбуваються сьогодні в Україні, створення громадянського суспільства актуалізують питання національного виховання дітей та молоді. Сприятливі умови для цього, формування національно свідомої особистості забезпечують зв'язок і взаємодію різних соціальних інститутів (школа, родина, суспільство).

У статті 6 Закону України "Про освіту", де визначені засади державної політики у сфері освіти, зазначено про

нерозривний зв'язок освітньої діяльності із світовою та національною історією, культурою, традиціями. Виховання патріотизму, повага до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання, взаємозв'язок суспільного й родинного виховання знайшли своє відображення у згадуваному документі.

Витоки української національної системи виховання сягають углиб давнини. Упродовж сторіч вона розвивалася, удосконалювалася. Передача життєвого досвіду від покоління до покоління становила сутність історичного буття народу. Народна творчість і в минулому, і наш час є джерелом методів і засобів національного виховання.

Аналіз досліджень і публікацій. Українці берегли свої виховні традиції, народну духовність як найдорожчу національну святиню. Ідеї національного виховання зародились дуже давно. Відомі філософи, педагоги, діячі культури минулого приділяли значну увагу питанню національного виховання особистості, взаємозв'язку суспільного і родинного виховання. Праці суспільно-політичних діячів, політиків, педагогів відіграли свого часу неоціненну роль у пробудженні національної свідомості народу.

Так, проблемою національного виховання цікавилися Г. Сковорода, І. Котляревський, Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко. Про національне виховання писали М. Галушинський, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, І. Сташенко, В. Сухомлинський та інші.

Зокрема, Михайло Галушинський розглядає національне виховання як творення й безупинне вдосконалення нації [2; 8]. Національне виховання, на думку педагога, вимагає: по-перше, єдності дій сім'ї, школи і громади; по-друге, глибокого аналізу минулого й пережитого нашим народом, звідки треба вибрати й виводити перед дітьми та молоддю ті риси, котрі необхідні їм як майбутнім громадянам української держави.

Суспільно-політичний діяч наво-

дить слова І. Франка про те, що головною рисою людини є всебічність культурних інтересів, а культура – то явище, яке охоплює все життя – від особисто-родинного, до громадсько-політичного, національного й міжлюдського. Завдання полягає у виробленні ставлення до всіх цих складових [3; 2].

Природно, що педагог головним чинником національного виховання вважав школу, а особливе значення надавав дошкільному вихованню. Він писав: "Природне його (дитини) річище – це родина, яка творить неоспориму смугу беззастережного впливу батьків на дітей. Друге річище – це діточі садки та захорони" [3; 3].

Реалізувати ідеї національного виховання, підкреслював М. Галушинський, можливо шляхом навчання рідною мовою, вивчення українознавства, дотримання українських традицій, створення системи виховної роботи, яка готувала б молодь до боротьби за визволення народу, розбудови незалежної держави. Формуючи свої переконання, він писав: "Хотів би я бачити виховання в трьох напрямках, в вихованні релігійно-моральному, фізичному і педагогічно-науковому" [4, 28].

На думку вченого, кожному одиначу народу виховує не тільки дім і школа. Виховує наше оточення, література й мистецтво. Особливо важливого значення у даному процесі відводив учений товариствам і організаціям, які мали б служити переходом до громади.

Педагог Мирослав Стельмахович вважав, що формування духовності дитини відбувається через засвоєння добрих українських народних звичаїв і традицій, завдяки яким вона навчається правил моральної поведінки значно раніше, ніж зрозуміє їх сутність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна спадщина науковців, її значення для сучасної теорії і практики національної освіти разом із недостатнім вивченням творчого доробку вчених зумовили вибір теми

статті про теоретичні та методичні аспекти взаємозв'язку суспільного й родинного виховання, використання народних традицій у процесі національного виховання.

У педагогічній практиці родинна педагогіка є основою національної культури й духовності народу, без яких неможливо виховати особистість.

Школа не тільки виховує дитину, а й визначає умови роботи з батьками, удосконалює зміст, форми й методи співробітництва школи й родини у вихованні дітей з урахуванням варіативних освітніх програм і запитів батьків. Родичі зобов'язані закласти основи фізичного, морального й інтелектуального розвитку особистості дитини.

На сучасному етапі в основу спільної діяльності родини й навчального закладу закладені наступні принципи: батьки й педагоги є партнерами у вихованні й навчанні дітей; у них єдине розуміння цілей і завдань виховання і навчання; допомога, повага й довіра до дитини як з боку педагогів, так і батьків; знання педагогами й батьками виховних можливостей колективу й родини, максимальне застосування виховного потенціалу у спільній роботі із школярами; постійний аналіз процесу взаємодії родини і школи, його проміжних та кінцевих результатів.

Про необхідність створення міцного союзу школи й родини писав В. Сухомлинський: "Без виховання дітей, без активної участі батька й матері в житті школи, без постійного духовного спілкування дорослих і дітей неможлива сама родина як первинний осередок нашого суспільства, неможлива школа як найважливіша навчально-виховна установа й неможливий моральний прогрес суспільства" [6, 83].

У родинній педагогіці закладені основи виховання громадянина й патріота України. Саме родина, батько і мати прищеплюють любов до української мови, культури, повагу до народних традицій, історії.

Національне виховання, як зазначає Н. Волкова, – це виховання на культурно-історичному досвіді свого народу, його звичаях, традиціях і багатовіковій мудрості, духовності. Це історично зумовлена і створена народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямована на

організацію життєдіяльності зростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь [7].

У закладах освіти проводиться певна робота з ознайомлення учнів з традиціями і звичаями рідного народу, національними святами, пов'язаними з визначними подіями державного значення, відомими та забутими іменами національних героїв, вшанування пам'яті українських письменників і поетів.

Умовою вивчення історії свого народу є залучення школярів до практичної діяльності – організації народознавчих кімнат, музеїв, виставок тощо; участі у святах та обрядах; практичного засвоєння, збереження і пропагування норм народної моралі та етики.

Велике значення участі молоді в різноманітних фольклорних, мистецьких гуртках, студіях народних умільців, дотримання народних традицій у родині. Кожне обрядове дійство має досить сильний вплив на особистість. При усталених нормах поведінки всіх членів родини дитина починає звикати до них, поступово їх засвоювати.

У час відродження духовності народу, його культурних традицій навчальний заклад має стати потужним засобом творення виховної традиції. Саме вона передбачає поєднання споконвічних поглядів на предмет національного виховання, що склалися протягом існування людського суспільства, і сучасних підходів, які диктує соціально-економічний устрій життя. Народні традиції є могутнім засобом виховання загальнолюдських цінностей: совісті, гідності, честі, справедливості, скромності, любові до рідних, взаємодопомоги, милосердя.

Одним із чинників національного виховання школярів засобами родинної педагогіки вважаємо залучення їх до культурно-мистецької спадщини рідного краю, що дозволяє не лише глибше пізнати його, але й забезпечує емоційно-чуттєві переживання, пов'язані із спілкуванням із митцями, народними майстринями, вивченням пам'яток культури. Використання місцевого матеріалу урізноманітнює навчально-педагогічний процес, допомагає знайти інноваційні методи і форми педагогічного впливу. Проведення занять, виховних заходів у май-

стернях художників, будинках-музеях, літературних, археологічних, краєзнавчих музеях, зустрічі з діячами культури і мистецтв, народними умільцями, відвідування концертів народної пісні має не лише пізнавальне та виховне значення, але й спонукає дітей до самостійної творчої діяльності.

Спілкування педагогів школи з батьками свідчить про те, що вони є союзниками педагогів і не можуть обійтись без їхньої допомоги. Визначальна роль у встановленні такої взаємодії відводиться класному керівнику, котрий у школі не тільки вихователь дітей, але й партнер батьків у вихованні. Педагог повсякденно допомагає у цьому, у накопиченні інформації із сімейного виховання і практичних порадах, у пошуках виходу із кризових ситуацій. У свою чергу, батьки взаємно допомагають школі. Спілкування вчителя з батьками створює більші можливості для індивідуальної роботи, зміцнення зв'язку між ними.

Зміст, організація й методика співпраці класних керівників та батьків передбачає єдність у діяльності школи та родини з національного виховання учнів; взаємну довіру; розуміння потреб й інтересів дитини; зміцнення авторитету педагога в родині та батьків у школі; установлення міцних взаємин на основі доброзичливої критики і самокритики; взаємодопомогу в спільній діяльності.

Для залучення сім'ї до такого не легкого процесу можна запропонувати певні заходи, а саме: запрошення батьків відвідати школу до початку навчального року; відвідування класними керівниками родин удома; подання батькам письмової інформації про навчальний заклад; зустріч з метою з'ясування умов відвідування учнем школи. Подальший взаємозв'язок батьків і педагогів школи реалізується у процесі безпосередніх контактів, неформальних бесід про школярів або запланованих зустрічей з батьками, щоб обговорити успіхи незалежно від конкретних проблем; ознайомлення батьків з письмовими роботами їхніх дітей.

Батькам пропонується надавати допомогу навчальному закладу в ролі організаторів або спонсорів; вони можуть посприяти у зборі матеріалів для проведення виховних заходів, екскурсій. У сім'ї безпосередньо продов-

жується робота з дітьми з підготовки домашніх завдань; батьківські комітети беруть участь у вирішенні питань роботи навчального закладу в цілому. Ефективними вважаємо суспільні заходи для батьків, відвідування ними курсів із проблем виховання, різного роду клубів. Отже, народна педагогіка – невід’ємна частина педагогіки як науки. Великі здобутки народу в даному процесі не залишаються поза увагою сучасних дослідників і науковців у галузі педагогіки. У ній чітко простежуються головні принципи виховання: природовідповідність, культуровідповідність, народність виховання, його трудовий характер, зв’язок виховання з життям, єдність виховного й освітнього елементів.

Названі нами аспекти участі батьків потребують від педагогічного колективу переоцінки своєї професійної ролі. Формування співробітництва школярів, батьків і педагогів залежить, насамперед, від того, як складатиметься взаємодія дорослих у цьому процесі. Результат виховання може бути успішним тільки за умови, якщо педагоги й батьки стануть рівноправними партнерами, тому що вони виховують тих самих дітей. І підґрунтям цього має послужити єдність прагнень, поглядів на виховний процес, вироблених спільно загальних цілей і завдань, а також шляхи досягнення намічених результатів. Як педагоги, так і батьки хочуть бачити своїх дітей здоровими й щасливими. Батьки готові підтримати завдання педагогів, спрямовані на задоволення й розвиток інтересів, потреб учнів. Сім’ї мають великий життєвий досвід, знання, вони вміють аналізувати ситуації, тому в рішенні ряду проблем класний керівник може одержати від них потрібну й корисну пораду. Свого роду співробітництво дозволяє краще пізнати дитину, подивитися на неї з різних позицій, побачити в різних ситуаціях, а отже, допомогти в розумінні її індивідуальних особливостей, розвитку здібностей, подоланні її негативних вчинків і проявів у поведінці, формуванні ціннісних життєвих орієнтацій. У той же час більша частина батьків не є професійними вихователями. Вони

не мають спеціальних знань стосовно виховання й освіти дітей, нерідко зазнають труднощів у встановленні контактів з ними. Педагоги й батьки повинні разом шукати найбільш ефективні способи рішення цієї проблеми, визначати зміст і форми педагогічної освіти в цьому зв’язку. Певне взаєморозуміння можливе лише тоді, якщо педагог у роботі з батьками не повчає, а радить, міркує разом з ними, домовляється про спільні дії тощо.

Доцільно виховну роботу з національного виховання організовувати спільно з учнями й батьками. Поставлені завдання та проблеми, які виникають, також слід вирішувати спільно, не ущемляючи інтересів один одного. Необхідно об’єднати зусилля для досягнення результатів. В основу таких методів закладені ідеї гуманізації взаємин, пріоритету загальнолюдських цінностей з акцентом на особистісно орієнтований підхід [8, 43]. Упровадження такої методики дозволяє створити систему роботи з батьками, яка передбачає завдання, форми й види діяльності. Для реалізації її змісту в навчальному закладі використовуються колективні й індивідуальні форми роботи.

Умовами, що забезпечують ефективність взаємодії, культура спілкування батьків. Взаємодія в педагогічному процесі сім’ї та школи здатна формувати індивідуальність, активізувати особистий творчий потенціал не тільки дитини, але і педагогів, батьків.

Виховний ідеал досконалої людини, на думку вченого-педагога Г. Ващенко, – це гармонійне поєднання зовнішньої та внутрішньої краси особистості. Він відображений у народних звичаях, мові, традиціях, піснях, побуті, ремеслах; твориться роками і переходить від старших поколінь до молодших. Важливу роль відіграють здобутки духовної культури, міцно пов’язані із світоглядом, релігією, мораллю [9, 187].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, надбання народу у виховному процесі не залишаються поза увагою сучасних дослідників і вчених. В українській педагогіці чітко

простежуються головні принципи національного виховання: природовідповідність, культуровідповідність, народність, зв’язок виховання з життям, єдність виховного й освітнього елементів.

Наукове дослідження творчої діяльності педагогів минулого, їх творчості – статей, книг, літературно-публіцистичної спадщини – має не лише теоретичну, а й велику практичну значущість у сучасних умовах реформування всього культурно-освітнього життя в Україні.

Розробка та реалізація моделі національного виховання школярів засобами родинної педагогіки, вивчення психолого-педагогічних умов підвищення національної свідомості молоді потребує ще більш глибокого та фундаментального дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про освіту" / Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 38–39.
2. *Галущинський М.* Листи до О. Барвінського / *М. Галущинський.* – Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України: Відділ рукописів, 1890. – ф. 856, арк. 9.
3. *Галущинський М.* Знання і освіта / *М. Галущинський* // Діло. – 1930. – 7 січня. – С. 2.
4. *Галущинський М.* Звіт Рогатинської гімназії за 1910–1911 навчальний рік / *М. Галущинський.* – ЦДІА у Львові, ф. 178, оп. 3, спр. 969, арк. 28–29.
5. *Стельмахович М. Г.* Народна педагогіка / *М. Г. Стельмахович.* – К. : Рад. школа, 1985. – 272 с.
6. *Сухомлинський В. О.* Серце віддаю дітям / *В. О. Сухомлинський.* – К. : Рад. школа, 1974. – 287 с.
7. *Волкова Н. П.* Педагогіка / *Н. П. Волкова.* – К. : Академія, 2001. – 576 с.
8. *Бех І. Д.* Виховання особистості: [у 2 кн.] / *І. Д. Бех.* – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
9. *Ващенко Г. Г.* Виховний ідеал / *Г. Г. Ващенко.* – Полтава, 1994. – 234 с.

Стаття надійшла 3.04.2017 р.